

PARVUS'UN TÜRKİYE HAKKINDAKİ YAZILARI

Prof. Dr. Mehmet ERÖZ

Bu makalemizde, 1910-1915 arasında Osmanlı Türkiye'sine gelerek, çeşitli gazete ve dergilerde Türkiye'nin iktisadî durumu hakkında yazılar yazan ve yazıları yankılar uyandıran **Parvus**'dan ve fi kirlerinden söz edeceğiz. Esas üzerinde duracağımız yazıları, «**Türk Yurdu**»nda çıkmış olanlarıdır. Bu arada, ilgili kaynaklara da başvuracağız.

Parvus kimdir?

Gerçek adı «**Helphand**» veya onun Rusça şekli ile «**Gel fand**»(1) olan bu ünlü ve esrarengiz sosyologun takma adı «**Parvus**»dur (2).

Lâtince de «küçük» mânâsına gelen **Parvus**'un «Avrupa'da bilinen adı Alexander Helphand (1867-1924), Rusya'da doğmuş, Almanya'da doktora yapmış, 1905 Rus devrimine katılmış, Sibiryaya sü-rülmüş, oradan kaçarak Almanya'da ve İsviçre'de sosyalistlere katılmıştır» (3).

Kendisini iyi yetiştirmiş, korkunç bir enerjiye sahip olduğu anlaşılan **Parvus**, bir zamanlar **Trotsky**'nin (Troçki'nin) arkadaşı idi.

-
- (1) E.H. Carr, The Bolshevik Revolution, c. 3, London, 1966, sf. 34 (dipnot 5).
 - (2) Adını duyduğumuz, fakat zamanla onu unuttuğumuz **Parvus**'u bize hatırlatan sayın Prof. Dr. Semavi Eyice'ye müteşekkirim.
 - (3) Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İst. 1978, sf. 461.

Troçki'nin, Ocak 1905'te hazırladığı ve onun «sürekli ihtilâl» görüşünün özünü taşıyan ilk broşürlerinin birine, Parvus önsöz yazmıştı. Burada, sosyalist ihtilâlde, köylünün durumunun ve rolünün ne olacağı üzerinde duruyordu. Ona göre Rusya'daki köylüler «sadece siyasi anarşiyi arttırmak ve böylece hükümeti zayıflatmak vaziyetindedirler; onlar, tutarlı, ihtilâlcı bir ordu teşkil etmezler». 27 Ocak 1905'te *Iskra*'da çıkan makalesinde aynı şeyleri söyler. Trocki çok sonraları, 1905'teki fikirlerinin, Parvus'ununkiler ile aynı olmamakla birlikte, kendi kendi fikirlerinin onun fikirlerine sıkıca sınır teşkil ettiğini belirtiyordu (4).

Parvus Almanya'ya gittiğinde Sosyal Demokratlar arasında nüfuz kazandı ve onların en sol ucunda yer aldı. Bolşevikler ve diğer Rus sosyalistleri ile Alman Sosyal Demokratları arasında, bir bağ kurdu, irtibat sağladı (5).

1909'da Selânik'de Benaroi'nin başkanlığında, çokluğu Rum, Yahudi ve Bulgarlardan oluşan bir grup, sosyalist bir parti kurdu. Bunlar, 1908 seçimlerinde Osmanlı Meclisine üye de sokmuşlardı. İkinci Enternasyonel'e bağlandılar. Bu partinin yaptığı kongrelere, ülke dışından sosyalist parti temsilcileri de katılmıştı. Bunlar arasında, ünlü Alman sosyalist Parvus (eski bir sosyalisti. Yahudi asıllı Alexander Israel Helpiand) da vardı. «Parvus, 1912'den sonra *Tasvir-i Efkâr*, *Tanin* gazetelerinde ve bilhassa *Bilgi* ve *Türk Yurdu*'nda iktisadî yazılar yazmıştır. Bunlar, bilhassa Batı Emperyalizminin iktisadî sahada yaptığı ve yapacağı zararlara, bunlardan korunma çağrilerine aittir» (6).

1910 Kasımında Türkiye'ye gelen Parvus, barut fıçısı gibi olan Balkanlar'ı gördü. Sonradan Tito hareketine katılacak ve onun Prezidyum'unda yer alacak olan, Osmanlı Meclisindeki Selânik Mebusu Vlaho Efendi ve Romen sosyalisti Hristo Rakovsky'nin aracılığı ile, İttihat ve Terakki Fırkası'nın ileri gelenlerine sokuldu. Aşağıda gösterileceği üzere Parvus, Türkiye'de yazdığı yazılarda, «sosyalizm» ve

(4) Carr, aynı eser, c. 1, sf. 72-73 (dipnot : 5).

(5) Carr, aynı eser, c. 3, sf. 35.

(6) Dr. Fehti Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, (1920-1960)* Ankara, 1967, sf. 15 : Welter Z. Laqueur, *Communism and Nationalism in the Middle East*, London, 1961, sf. 207 ye atıf.

Parvus'un Türkiye Hakkındaki Yazıları

«sosyalist ihtilâl» sözlerinden ihtiyatla kaçındı. Türk'lerin yapacağı işleri şöyle sıralıyordu: Avrupa sömürgeciliğinin boyunduruğundan, kapitülasyonlardan, Osmanlı borçlarından kurtulmalı, demokratik, millî bir devlet kurmalı ve İngiltere ile Almanya arasında çıkacak bir Almanya safında yer almalıdır. Parvus, Türkiye'de açıklamamakla beraber, «sosyalist devrim için tek şansı, emperyalist devletler arasında büyük bir dünya savaşının patlamasında» buluyordu (7).

1901'de Rosa Luxemburg, İkinci Enternasyonel'in bir kongresinde, Güney Afrika'daki emperyalizmin militarist ve şöven karakterini kınayarak, Marx'ta görülmeyen sömürgecilik meselesini ilk defa ele alacaktır (8). Daha sonraki yıllarda bu fikir Parvus'un sömürgecilikle ilgili eserinde Hilferding'in «Finans-Kapital»nde ve Lenin'in «emperyalizm ve sömürgecilik» hakkındaki tezlerinde geliştirilecektir.

Rusya'da bir sosyalist ihtilâlin gerçekleştirilmesini bir iman gibi benimsemiş olan Parvus, btmun çaresini bir Dünya Harbinde görüyordu. Harp patlatıp da emellerine yaklaştığını görünce, derhal teşebbüse geçti. «Parvus'un Çarlık rejiminin yıkılması ile ilgili ve Türkiye'de başlayarak Almanya'da devam eden gizli çalışmaları üzerine 1958 yılına kadar söylenenler, bu tarihte çıkan bir kitapta [Zeman, Z.A.B. ve Scharlau W. B., The Merchant of Revolution: The Life of Alexander Israel Helphand (Parvus) (Oxford, 1965)] Alman Dışişleri Bakanlığı arşivlerindeki vesikaların yayınlanması ile doğrulanmıştır. Parvus, Rusya'nın çökmesi için içeride milliyetçi ve sosyalist devrimci zümrelerinin ihtilâl çıkarması gerektiği düşüncesi ile İstanbul'da Alman elçiliğinde çalışan Dr. Zimmer aracılığı ile 9 Ocak 1915'te büyükelçi Wangemhein ile yaptığı bir görüşmede (bu konudaki tekliflerini bildirdi). Alman Dışişleri Bakanlığının isteği üzerine Berlin'e gönderildi ve orada 9 Mart 1915 tarihli ve Rusya içinde ihtilâl çıkarma konusu üzerine bir muhtıra sundu (metni, Zeman, 140-152) ... Parvus'un Alman makamları ile işbirliğinin bir sonucu, Lenin ve arkadaşlarının mühürlü bir vagonla İsviçre'den geçirilmesi olmuştur» (9).

(7) Berkes, aynı eser, sf. 461-462.

(8) Bu konu için, Marxizm-Leninizm ve Tenkidi isimli eserimize bak.

(9) Berkes, aynı eser, sf. 616 (dipnot : 63).

Berkes, Parvus'un Türkiye'deki fikrî tesirinden şu sözlerle bahseder: «Parvus'un bu fikirleri ittihat ve Terakki önderleri üzerine çok etkili olduğu gibi Türkçüler arasında da ilgi çekti. İttihat ve Terakkinin 1911, 1912 ve 1913 kongrelerinde ve Türkçülük fikirleri yapan Fransızca *Jeune Turc* ve *Türk Yurdu* gibi gazete ve dergilerde bunun yansımalarını görürüz ... C. Nuri ve Ahmet Agayef, Parvus'un ilişkili olduğu ve sahibinin bir Musevî (Sami Hirtzberg veya Günzberg?) olduğu söylenen Fransızca *Jeune Turc* gazetesinin yazarlarındandı ... Parvus, İstanbul'da Türkçüleri ve siyonistleri tanıdığı halde, bu muhtırasında Kafkas Müslümanları ile siyonistlerden fazla iyimserlikle söz etmez» (10).

Berkes burada, Türkçülük hareketi liderlerinin Parvus'la, Yahudilerle, siyonistlerle sıkı temasta bulduklarını söyleyerek, Türkçülüğün, Yahudilikten doğma bir görüş olduğunu, üstü kapalı şekilde ima ediyor. Bunu daha açık şekilde söyleyenler de vardır. Vambery'nin, Leon Cahun'un, Tekinalap (Moiz Cohen)in ve hattâ Durkheim'in da Yahudi olduğunu söyleyerek, Türkçülük fikrini yıkmaya çalışanlar görülmektedir. Son zamanlarda, Türkçülük fikrine, en sistemli hücumların yine Yahudi yazarlarından geldiğini (11) görmezlikten geliyorlar. Parvus'un, Türk Yurdu'nda yazı yazmasının sebebini, Berkes yine kendisi veriyor: Türk Yurdu'nun sahibi Yusuf Akçura, «Natik-ı perdez» dediği Cavit Bey gibi iktisatçıların, Türk Yurdu'nda Türkiyenin iktisadî meselelerine çare olacak makaleler yazmaları için davet edildiklerini, fakat hiçbirinin buna yanaşmadığını söylüyor. Parvus gelince, iktisadi yazıları ona yazdırıyorlar. İlk yazısı dolayısıyla, Parvus'u tanıtarak, «ekonomik ve sosyal meselelerin bazı önemli yanlarına katılmamakla beraber, Türk halkına yardım edecek fikirlerinden ötürü yazılarını yayımlayacağını bildiriyordu. (Türk Yurdu, sayı : 9, 1912, sf. 262)» (12).

Parvus, Türkiye'de ne sosyalizmden, ne de siyonizmden bahsediyordu. Hele Türkiye'nin iktisadî meselelerine bir Türk milliyetçisi gibi çareler gösterirken, onunla aynı yayın organında yazı yazmak ve fikir alışverişinde bulunmaktan başka kabahatleri olmayan in-

(10) Berkes, sf. 462, 616.

(11) Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz, (İstanbul, 1983, isimli eserimize bk.

(12) Berkes, aynı eser, sf. 460, 616.

Parvus'un Türkiye Hakkındaki Yazıları

sanları, nasıl suçlandırabiliriz? Yusuf Akçura, Çarlık Rusya'sındaki Türklüğün kurtuluşunu da, Türkiye'nin iktisadî ve sosyal kalkınmasını da ilnii esaslara dayandırmak istiyordu. Burada ilk ilhamını, hisımı olan Gaspıralı İsmail Bey'den almıştı. Türkçülüğün ilk öncülerinden olan Gaspıralı İsmail Bey, sosyalizmin her türlüşünü de, liberal kapitalizmi de Türk dünyası için zararlı görüyordu. Durkheim'in ve Moiz Cohen'in tesirinde kaldığını iddia ettikleri Ziya Gökalp, 1918 yılında Yeni Mecmua'da «Kızıl ve Kara Tehlike»den bahsediyor ve başka bir yazısında «tarihî maddeciliği» tenkit ediyordu. Yusuf Akçura, Türkiye'nin iktisadî kalkınmasını, burjuvazinin gelişmesine bağlıyordu. Parvus, Türkiye'de bir sosyalist olarak görünmediğinden ötürü, Yusuf Akçura ile bu konuda fikir beraberlikleri mümkün değildir. Meğer ki, Akçura onu Rusya'da iken tanımış olsun. Ayrı bir inceleme konusu olmakla birlikte, bu çok zayıf bir ihtimaldir. Batı emperyalizmine, kapütülasyonlara ve Rus Çarlığına karşı mücadelede anlaşabilecekleri tabiidir. Burada çok kısa olarak belirtelim ki, Türkçülük hareketi ilhamım, kendi kaynağından almıştır. Dışarıdan alman sadece metoddur.

Parvus'un Türk Yurdu'ndaki Yazılarından Bazı Seçmeler

Parvus'un Türk Yurdunda kaleme aldığı yazılar, bir Rus sosyalisti (veya sonraki Alman sosyal demokrati) tarafmdan değil de, sanki, vatanını çok seven bir Türk iktisatçısı tarafmdan yazılmış gibidir. Şimdi onlardan bazı iktibaslar (alıntılar) yapalım.

«İş İşden Geçmeden Gözünüzü Açınız!» (13)

İsimli makalesinde, Türkiye'nin içinde bulunduğu hali şöyle anlatıyor: «Vaktile Türkiye kavî bir devlet idi. Fakat o eski kuvvet artık mevcut değildir. Bugün Türkler, başkaları üzerinde icrayı tahakküm için değil, muhafaz-ı mevcudiyet uğrunda boğuşmak mecburiyetinde bulunuyorlar. Bu hakikatı uzun uzadıya izah ve ispata ihtiyaç var mıdır?

Eğer, siz, milletinizin kanmın son damlasını akıtmakta olduğunı hissetmiyör ... düşmanlar tarafından ihata edilmiş ... takip edil-

(13) Türk Yurdu, Cilt : 3, İstanbul, 1329 (1913) sf. 361-366.

mekte bulunan bir av hayvanı gibi sıkıştırılmakta olduğunuzu görmüyorsanız, size bir risale sahifelerinde bu hususa dair daha fazla ne söylenebilir?» Bundan sonra Parvus, Türk köylüsünün, Amerika Kızılderililerinin (yerlilerinin) durumuna düştüğünü, Avrupalılar önünde Rumeliyi yavaş yavaş terk etmekte olduğunu söylüyor. Şöyle diyor: «Avrupa'yı tamamen terk ile Anadolu'da toplanmağa mecbur kalacaksınız ... Sizin akımız fikriniz harekât-ı askeriye ve muamele-tâ-i diplomasiye. Ahalinizin menafiini, menafi-i iktisadiyesini hiçbiriniz düşünmedi ... (Devletiniz vaktile demokratik idi) ... Zaten Osmanlıların asıl kuvvet ve şevketleri bundan neşet ediyordu. Fakat Bizans medeniyetinin tesirile idare-i devletinizin esasları değişmiş» bulunuyor.

Parvus, burada bazı Batı'lı düşünürlerin yanlış kanaatlerine katılarak, Osmanlı devletinin Bizans devlet teşkilâtını taklit ettiğini söylüyor. Bu iddianın ne derece asılsız olduğunu, Prof. Ruad Köprülü, ilmî delilleri ile ortaya koymuştu. Onun ortaya koyduğu fikirlerin ve vesikaların sağlamlığı birçok yabancı ilim adamı tarafından da kabul edilmişti. Daha sonra Ord. Prof. İ.H. Uzunçarşılı, Prof. Halil İnalçık, Prof. Ö.L. Barkan, Prof. İbrahim Kafesoğlu gibi değerli tarihçiler ve onları takip eden tarihçi ve sosyal ilimciler, Türk kültüründeki devamlılığı ve Osmanlı devlet teşkilâtının eski Türk devlet teşkilâtının mirasçısı olduğu hususunu ortaya koydular.

Parvus, şu sözleri ile aydınları tenkit ediyor: «Siz, meşrutiyet usulünü kabul ettiniz. Lâkin ahalinin emellerini teşhis edemediniz, siz, -efkâr-ı münevvere ashâbı-milletten uzaklaşmışsınız, siz kendi milletinizi tanımıyorsunuz. Siz, milleti hayallerinizde kahramanlık heyulâsı şekline sokarak medh ve sena ediyor veyahut cehalet ve muhafazakârlığından dolayı onu takbih ediyorsunuz. Fakat siz millet hayatı yaşamıyorsunuz. Milletın hayatı ile sizin ihtisaatımız arasında bir nokta-i temas yoktur. Siz, milletinizin halini öğrenmek ve onun ihtiyacat ve arzularının ne yolda bulunduğunu anlamak zahmetinde bulunmuyorsunuz. Bu sebepten dolayı, milletin refah haline aid meseleler ile meşgul oldunuz zaman, hakikatten ziyade hayalâtımıza tâbi oluyorsunuz.»

Parvus, misal olarak «ziraat nezareti»nin orman yetiştirme yerine, kırtasiyeciliğe gömülmüş olduğunu anlatıyor. Şehirlerde, bilhassa İstanbul'da yangınlar sonucu ortaya çıkan arsaların yok pa-hasına, yabancı malî kuruluşların, bankaların eline geçtiğini anlatı-

Parvus'un Türkiye Hakkındaki Yazıları

yor. Köylerdeki mirî ve mülk arazinin de, aynı tarzda sahip değiştirdiğini anlatıyor. Bugün yabancılara Türkiye'de gayrimenkul ve arazi edinme imkânının sağlanmış olması karşısında, insanın, yeni bir Parvus gelse de, yanıp yakılsa, diyesi geliyor.

Parvus, «Türkiye Avrupa'nın Malî Boyunduruğu Altındadır»(14) başlıklı yazısında, Osmanlı Devletinin, Avrupa'nın malî boyunduruğu altına nasıl düşmüş olduğunu, «Düyun-u Umumiye»nin nasıl işlediğini, güzel istatistik bilgilerle anlatıyor. Diyor ki: «Ben Avrupa'dan bahsettiğim zaman resmî Avrupa'yı yani bugün Avrupa'da icra-yı hüküm etmekte bulunan sunuf-i hâkimeyi (hâkim sınıfları) murad etmekteyim. Bizim burada bahsedeceğimiz Avrupa, kendisile münasebetde bulunan memleketleri kendi sermayesi sayesinde taht-ı esaretine alan sermayedar (kapitalist) Avrupadır. Çünkü bugün bütün Avrupa'da ve sanayi-i cesîme (büyük sanayi) sahibi bulunan diğer memâlikte 'hâkiniyet-i sermaye' ile onun taht-ı esâretinde ezilmekte bulunan ahali arasında mücadele vardır; ahalinin ekseriyetile sermayedarlar, birbirlerinden farklı menfaatleri, birbirlerine mâkûs iki sınıf teşkil ederler. Ve sanayii cesîme memâlikinin dahili müca-deletini ve Avrupa ile Asya beyninde meşhud mübazereler, yirminci asır tarihinin alâmet-i esâsîyesidir.»

Parvus, ileri sanayi ülkelerindeki sınıf mücadelesini, «sermayedar» ve «ahali» terimleri ile anlatmağa çalışıyor. Ayrıca, Avrupa ile Asya arasındaki mücadeleyi ele alıyor. Bu, Lenin'in sonradan geliştirdiği «İki tezat» teorisini hatırlatıyor. Birincisi, ileri sanayi ülkelerindeki proleterya ile burjuvazi arasındaki iç tezat; ikincisi, emperyalist Batı ülkeleri ile sömürge ve yarı sömürge ülkeler arasındaki dış tezat. Birincisi, «sınıf çatışması», ikincisi, «milli kurtuluş savaşı» ile sonuçlanıyor. Bu teorinin esaslarını Parvus mu, Lenin'den yoksa Lenin mi Parvus'tan almıştır? Bilmiyoruz. Fakat bildiğimiz o ki, teori Marxizmin açıkça ortaya konulamadığı ülkelerde çok işe yarıyor. Asya, Afrika ve Güney Amerika'da emperlizmden kurtulma bayrağı altında, çok rağbet görüyor. Vaktile Türkiye'de «Kadrocular» bile «milli kurtuluş» bayrağı altında, Leninist prensipleri savun-

(14) Türk Yurdu, İkinci cilt, İstanbul, 1328 (1912), sf. 476-484.

muşlardır (15). Sonraki yıllarda, onları takip edenler oldu. Birçok sivil ve asker aydın onların milliyetçiliğine inanmıştı. (Bu bakımdan, **Türk Yurdu** çevresinde halkalanan insanların, 70 yıl önce, **Parvus'** un fikirlerinin tesirinde kalmalarını yadırgamamalıyız.

Parvus'a göre «bu memlekette icra-yı hükmedenler ne hükümet, ne millet, ne müslüman, ne de hıristiyanlar değildir. Burada hâkim-i Avrupa maliyunudur. Zaten memleketi soyanlar asıl bu maliyunudur» (Türk Yurdu, c. 3, 1320, sf. 148).

Avrupa, Osmanlıları «iktisadî ve siyasî esaret altına almak»; «Türkiye'yi bir sermayedar müstemlekesi haline düşürmek» istiyor. «Düyun-u umumuye idaresi, devlet içinde devlet gibi» davranıyor. Alman sermayesinin Anadolu şimendiferini elde etmesiyle, Anadolu vilayetleri, Alman vilayeti haline gelmiştir. Türkiye'nin başına muharebe belâsını çıkaranlar, yine Avrupa idi. (Türk Yurdu, c. 3, 1329, sf. 16-17 vb.)

Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu iktisadî ve malî sıkıntıları uzun uzadıya anlatan **Parvus** «**Jön Türk**» gazetesine «**Meskûkat Islahatı**» hakkında birkaç makale yazmış olduğunu söylüyor ve şunları ekliyor: «Asıl mesele oradadır ki, devlet-i Osmaniye bugün istemiş olsa bile kaim ihraç edemez. Zira banknot çıkarmak yalnız, Osmanlı bankasına ait bir hak olup devlet-i Osmaniye bu haktan mahrumdur. Osmanlı Bankası ise, evvelce tasvir ettiğimiz veçhile kendisinin takip eylemekte bulunduğu siyaset-i aliye-i maliyenin icabatından olarak mevkii tedavüle lüzumu miktarda banknot ihraç etmekte ve bu suretle vesait-i nakdiyeye olan ihtiyacı daha ziyade büyümektedir. Velhasıl Avrupa maliyunu devlet-i Osmaniye'yi pençe-i esaretinden kaçırmamak için kendisine bir taraftan müşkülât ve tahdidat ihdas eylemektedir. Ve bu suretle kısa vadeli istikrazların bir türlü soru gelmemektedir» (Türk Yurdu, C. 2, 1328, sf. 523-525)

Parvus, Osmanlı Ordusunu köylülerin teşkil ettiğini, buna karşılık onların ağır bir vergi yükü altında bulduklarını ve fakir olduklarını anlatır (Türk Yurdu, C. 2, sf. 587-588).

(15) Bu konuda, **Prof. Orhan Tuna'ya Armağan** isimli kitaba yazdığımız makaleye bakınız .

Parvus'un Türkiye Hakkındaki Yazıları

«Alınan borçlara faiz ödemek tabii lâzımdır; fakat orda da diğ er bir hakikat daha vardır ki, o da istikrazların pek ağır ş erait tah- tında akdedilmiş olmalarıdır. Bu hal devlet-i Osmaniyye'nin bazı borçlara yüzde onüç faiz ödemesini ve en nihayet duçar-ı iflas olma- sını intaç eylemiştir. Devlet-i müş arünileyh (1876) senesi yani borç- larının tediyesinden aciz kaldığı zaman öyle bir halde bulunuyordu ki, kendisinin istikraz sermayeleri ve faizleri için senevi ondört mil- yon Osmanlı lirası ödemesi lazım geliyordu. Halbuki devletin bütün varidatı ancak yirmi milyon Osmanlı lirasına baliğ olmakta idi. Memleketin bu yolda idame-i mevcudiyet eylemesi tabii imkansız idi. Bu hakikati tasdiğe mecbur kalan Avrupa maliyunu devlet-i Os- maniyeyi böyle bir hale getirdikten sonra kendisine karşı güya mü- saade karane davranmak yolunu tuttu» (Türk Yurdu, C. 2, sf. 477- 480).

Parvus'a göre iki Avrupa vardır. Osmanlı Devletini bu hale ge- tiren «resmi Avrupa'dır; Avrupa Maliyunudur». Kırım muharebe- sinden sonra devletin borçlu dü ş tüğü, istikrazlar yaptığı, köylünün iyice sefil olduğu belirtiliyor. Parvus, Türkiye için kurtuluş yolunu şöyle açıklıyor: «Türkiye için bir tarik-i necat vardır, o da demokra- si tarikidir. Bu yolu size gösterecek yine Avrupa'dır. Fakat diplomat- lar, bankerler, ve fabrikacılar Avrupası değı l, kendi muhtekir ve müstebidlerle mücadele etmekte bulunan demokrat Avrupa'dır» (Türk Yurdu, C. 3, sf. 83-85)

«Kendi muhtekir ve müstebidlerle mücadele etmekte bulunan demokrat Avrupa», Avrupa Sosyalistleri olsa gerekir. Burada ideali- ze edilen «demokrasi», Marx'm ve sonra gelenlerin dilindeki «burju- va demokrasisi» olmasa gerektir. Sonradan «gerçek demokrasi» di- ye andıkları, sosyalist mücadeleler prosesi ve vasatı olmalıdır.

SONUÇ :

«Düyun-u Umumiye İdaresi»nin oyunları Osmanlı borçları, «tuz» ve «gümrük» resimleri hakkında, doyurucu istatistik ve tahlili bilgi- ler veren Parvus, bugün «Kapitülasyonlar» hakkında yazılan bazı ki- taplarda da görüldüğü gibi, meseleyi sadece iktisadi olarak görüyor. Millet gerçeğini bir yana iterek, emperyalizm ve sömürgeciliğı «sı- nıf»a bağı lıyor. Fakat sonunda kendisi de, «in midir, cin midir»? bel-

Prof. Dr. Mehmet ERÖZ

li olmayan «Avrupa Maliyunu»na karışmış gibidir. Çünkü binbir karanlık işi arasında, Türkiye'de yaptığı vagon ticaretinden milyonlar vurmuş; Almanya, Hollanda ve İsveç'te, kömür ve çelik ticareti yaparak, milyoner sosyalist olmuştur (16).

Bugün çılgınca açılan kapılar, lüks ithalat ve hızla artan dış borçlar karşısında; bu meçhul adamın sözlerinden çıkarılacak pek çok ders vardır.

(16) Berkes, aynı eser, sf. 616-617; dipnot : 63 (Zeman ve Scharlau'ya atıf).